

Književna poročila.

I.

Slovenci in 1848. leto.

Spisal Jos. Apih, profesor deželne vélike realke v Novem Jičinu. — Založila »Matica Slovenska«, tisek Blaznikovih naslednikov v Ljubljani 1888, VIII+302 str.

Zadnja leta smo večkrat očitali »Matici Slovenski«, da udom svojim ne podaje prave dušne hrane; da njene knjige niso takšne, da bi privabile novih udov; da bi budile zanimanje za slovensko književnost in veselje do slovenskega čitanja v tistem »srednjem« stánu, kateremu so posebno namenjene. Poudarjali smo, da bi »Matičine« knjige družabnikom imela biti »prijetna zabava in lahko umni pouk«, in da zato ne bi smele donašati učenih razprav, za katere bi se med Slovenci pač našlo pisateljev, ne pa čitateljev. Takšnim in podobnim trditvam ugovarjali so nam z druge strani, kjer tudi niso povse krivo sodili, in takó so se bistrile misli, dokler »Matica« ni ukrenila na pot, na kateri ustreza na vsako stran ter nam daje upanja, da bo od leta do leta več Slovencev privabila med družabnike svoje. Prav letos, ob tihi petindvajsetletnici obstanka svojega, pa je »Matica Slovenska« družabnikom svojim podarila vezilo, s kakeršnim jih ni razveselila še nobeno leto.

Nikakor ne mislimo na tanko rešéto devati vsebine letošnjih »Matičinih« knjig, saj bi bilo to nepotrebno delo; le na jedno knjigo hočemo posebno opozoriti »Zvonove« čitatelje, na zlata vredno knjigo, ki je ne bi smeli pogrešati pri nobenem zavednem Slovenci. Ta knjiga se zove »Slovenci in 1848. leto«, spisal jo je profesor Josip Apih, v Novem Jičinu. V predgovoru gospod pisatelj prav primerno strinja štiridesetletnico vladanja cesarja Frana Josipa I. s prvo štiridesetletnico národnega življenja slovenskega. Potem razlaga pomen svoje knjige, v kateri je hotel pokazati, kakó se je v pozabljenem slovenskem národu leta 1848. budila národna zavest; česa so se rodoljubni možje nádejali od nove dóbe in kaj so storili, da bi dosegli národne idejale svoje. Kdor je knjigo prebral, prepričal se je, da pisatelj naloge svoje ni mogel rešiti bolje. Vsaka stran nam priča, da je knjigo spisal zaveden strokovnjak, ki nam je trezno, pravično in brez vsake strasti narisal resnično podobo usodepolnega leta. Četudi nam ne bi bil v predgovoru pokazal pota, po katerem je iz vseh kotov znašal gradiva za dragoceno delo svoje, védeli bi, koliko truda ga je stalo, da je nabral vse najmanjše dogodbe, in uverjeni smo tudi, da je do dobrega preiskal vse vire, kar jih še ni usehnilo. Gotovo srečna misel je bila, da se je gospod profesor imenitnega dela lotil zdaj, ko je med nami še živih móž, ki

so takrat orali ledino in ki nam bolj nego mrtvo pismo znajo razjasniti tedanjo dōbo ter dopolniti nedostatnosti pisanih poročil.

Predno začenja opisovati sámo leto 1848. nam gospod Apih v prvem poglavji razlaga »kulture in politične razmere Slovencev do marcija 1848. leta« in je s tem jako povzdignil veljavo vse knjige, a ustregel je zlasti tistim čitateljem, ki niso imeli prilike, da bi se mogli seznaniti z žalostno minulostjo národa slovenskega. Ta uvod se od ostalih poglavij loči kot posebna razprava, pisana gladko, mirno, nepristrano in takó zanimivo, da čitatelj ne miruje, dokler je ne prebere do kraja. Vidi se, da se je pisatelj mnogo in z veseljem bavil s preučevanjem kulturnega in socijalnega stanja našega národa. Bogato tvarino zgodovine 1848. leta pa je v ostalih poglavjih razvrstil tako: 2. Viri preobrata, 3. Marčevi dnevi, 4. Národní program, 5. Boj proti Frankobrodu, 6. Prepír o bojah, 7. Národní organizacija, 8. Volitve za državni zbor, 9. Slovenski program in deželni zbori, 10. Slovenski poslanci na dunajskem državnem zboru, 11. Slovenci in vstaja meseca oktobra, 12. Slovenske zahteve in pridobitve, 13. Iz državnega zbora v Kromeriži, 14. Slovenci v ustavnem odboru, 15. Dopolnilne volitve za národno skupščino v Frankobrodu, 16. Razpust državnega zbora in oktrovana ustava.

Že ta gola vsebina nam priča, koliko se zavéden in delaven rodoljub slovenski iz te knjige more naučiti. Videl bode, kakó skromne so tedaj bile terjatve nekaterih prav odločnih národnih móž, na drugi strani pa se bode prepričal, da so potrebo nekaterih naprav, ki se dandanes marsikomu zdé prenapete želje, spoznali vsi previdni in mirno sodeči možje, in da se jih je celó med slobodoumnimi in poštenimi Nemci našlo, ki so jih zagovarjali. Take naprave bi bile zjedinjena Slovenija in slovensko vseučilišče v Ljubljani. Niti sam nadvojvoda Ivan ni v potezanji za zjedinjeno Slovenijo videl nobenega rovarskega začetja, ampak pritrdil je, da bi takšno zjedinjenje vseh slovenskih dežel bilo za národ naš in za državo jako koristno. Apihova knjiga nas učí, da nam nikakor ni smeti obupati v národnem svojem delu, zato ker se nam še dandanes niso izpolnile vse skromne in pravične terjatve leta 1848. Saj smo temu mnogo tudi krivi samí. Največja ovira je bila ta, da je leto 1848. prišlo prenaglo; Slovenci še niso bili dovolj pripravljeni, niso bili dovolj zavédni, pa niti samí niso pravo za pravo védeli, česa jim največ treba, kaj jim je zahtevati. Zarad tega niso imeli jasnega, jedinega programa, pa niti tóliko niso dosegli, kolikor bi mogli. *Bodimo jedini in delajmo neutrudno* vsak na svojem polji, to je zlati nauk, ki nam ga zopet in zopet podaje knjiga o dogodbah leta 1848. Mlajši zárod bode odslej znal bolje ceniti zasluge starejših rodoljubov, pa bode tudi bolje razumeval národne bōje in dosedanje národne pridobitve;

izprevidel bode, da pri vsem napóru skrajnih nasprotnih sil napósled vender le zmaga srednja pot, a radikalni prenapeteži da navadno niti tu ne obtičé, ampak le preradi uskočijo v drugo nasprotje. Primerov ne treba dolgo iskati v Apihovi knjigi.

Kàj zanimivo in poučno je, kakó so Nemci leta 1848. sodili o slovenskem národnem delu, in kakó so nam zlasti na Štajerskem bili mnogo prijaznejši in pravičnejši nego dandanes; v samem Nemškem Gradci so Slovenci imeli veljavo, ki je danes nikakor nimajo. Res je sevéda tudi to, da so Nemci takrat Slovence snubili za zaveznike zoper staro vladavino, pa so jim dovolili marsikaj, kar bi bili pozneje morebiti zopet preklicali. Dogodbe leta 1848. nas učé, da, kdor je res slobodoumen, ta je tudi pošten in pravičen, in ne odreka drugemu slobode, ki jo terja záse. Ravno med Nemci se takrat ni pogrešalo takih poštenjakov, zlasti med tistimi, katerim se ni omajala zvestoba do cesarskega roda habsburškega in v katerih je še zmeraj bilo avstrijsko srce. Prebiraje Apihovo knjigo se bode marsikdo čudil, da je pod raznimi slovenskimi adresami podpisanih tóliko móž, ki so danes v nasprotnem nemškem taborji; čudil se bode, da so se za nemški jezik potezali možje, ki smo jih do njih smrti šteli med prvake slovenske. Take prikazni so vredne premišljevanja, ki gotovo ne bode ostalo brez koristnega pouka za prihodnost. Kakor nam 1848. leto kaže nezanesljive značaje v pravi svetlobi, takó nam vzbujajo spomin na delavne, a že pozabljene možé, kakeršen je med drugimi bil profesor Martinjak. Čitajoči krepke, jasne in lepe besede Matija Majarja, obžalujemo, da je ta vrli móž velike darove svoje pozneje raztrosil za ideje, ki se ne dádo uresničiti, namesto da bi jih posvetil národni knjigi. Iz Apihove knjige se jasno vidi, kakó odločni in zavedni domoljubi slovenski so živeli takrat na Dunaji, na čelu jim dr. Dolenc in dr. Miklošič. Kakor zvezda sévernica pa nam se v Apihovi knjigi izmed vseh drugih imen sveti ime doktorja Janeza Bleiweisa; tu nam se prav jasno kaže Bleiweis oče in vodník národov; nihče ne dela tóliko, kolikor on; nihče ne svetuje takó trezno in premišljeno, kakor on, ki vedno misli na prihodnost, pa se ne dá premotiti od begočega oduševljenja. Kranj je ponosen, da je v njegovi sredi vzrasel takšen móž, pa se je že takrat odlikoval kot najrodoljubnejše mesto slovensko.¹⁾

Pisava gospoda Apiha je gladka in se dobro bere, a kar se tiče oblik, težko je rěči, kaj je njegovega, kaj pokojnega profesorja Raiča, na katerega nas pisatelj v konečni opazki sam opozarja. Naše mnenje, ki ga pa nikomur nečemo vsilovati, je to, da smo Slovenci v jeziku vse premalo konservativni.

¹⁾ Zlasti opozarjamo na peticijo na 82. str., katero je začetkom aprila 1848. l. poslalo mesto Kranj deželnemu zboru kranjskemu. Iz nje radikalne in odločne národne vsebine se pač vidi, da je takrat živel v Kranji — dr. Prešeren! Ured.

Prav po nepotrebnem, celo v škodo literarne vrednosti, začeli so nekateri pisatelji besede iz vseh slovanskih narečij rabiti tam, kjer imamo dobro domačo, razumno vsakemu drugemu Slovanu. To nikakor ne velja, zlasti ker pisatelj časih take besede rabi v napačnem pomenu. Že večkrat smo čitali besedo »prilično«, kjer je pisatelj mislil reči »o priliki«; »prilično« pa je hrvaška beseda in pomenja »precēj«, nemški »ziemlich«, a ne »gelegentlich«. Pripetilo nam se je tudi že, da nam je tiskarski popravljavec besedo »živio!« skazil v »živijo!«. Vsakdo nam bode pritrdil, da takšna mešanica na nobeno stran ne velja; rabimo torej slovanske tujke le tam, kjer nam jih je res treba. Kakor sploh, velja tudi o jeziku, da je vsak dober Slovenec dober Slovan. Dalje nam ni všeč posiljeno prestavljanje zloženih nemških besed, kakor n. pr. »sodržavje«. Ne pozabljajmo nikdar niti tega, da je slovenski jezik glagolski jezik, pa se na vso moč ogibajmo glagolskih samostavnikov. Sevéda, čisto izogniti se jih ne moremo, ali zato jim le ne smemo dati prevelike slobode in veljave v slovenski pisavi. Mislino tudi na to, da Slovenci pišemo res za narod, a ne samó za nekatere izvoljence; zato nam treba pisati konkretnije, to je, kar najmenj mogoče abstraktno. A da je slovenskemu pisatelju slovenski misliti, tega ne trebamo poudarjati, dasi to ni vselej mogoče človeku, ki se mnogo bavi s tujo književnostjo. Če se pisatelj prelepe knjige »Slovenci in 1848. leto« ni vedno držal teh načel, zato njegovo delo prav nič ne gubi od velike vrednosti svoje; saj so te male opazke zgolj naše misli, ali povedali smo jih, ker se nam je ravno ponudila prilika. Prepričani smo, da drugi sodijo o tem drugače, in prav mogoče je, da obvelja njih sodba.

Ponavljamo še jedenkrat, da Apihove knjige ne bi smeli pogrešati pri nobenem rodoljubnem Slovenci, a kdor je nima, naj se podviza, da si jo omisli, predno poide mala zaloga. Če je zgodovina že sploh »učiteljica življenja«, gotovo so zgodbe 1848. leta najboljši kažipot za narodno življenje naše. Te zgodbe budé nam zdaj žalostna, zdaj vesela čustva. Žalostna, če pomislimo, koliko upravičenih terjatev in prošenj se Slovencem niti nad štirideset let ni izpolnilo; a veselih, ker ne moremo tajiti, da smo v teh štiridesetih letih marsikaj dosegli, na kar rodoljubi leta 1848. niti mislili niso. Prav te zgodbe pa pred vsem svetom jasno pričajo, da so Slovenci vsekdar in celo v burnem letu 1848. ostali zvesti in udani svetlemu rôdu habsburškemu, kar treba pri vsaki priliki poudarjati, zlasti pa letos, ko praznujemo štiridesetlétnico cesarja in kralja svojega Frana Josipa I. »Matici Slovenski« pa še posebna hvala, da je na spomin te redke oblétnice izdala takó lepo knjigo. Završujé te vrste, s katerimi smo hoteli »Zvonove« čitatelje opozoriti na Apihovo knjigo ter jim jo kar najbolj priporočiti, ne moremo zamolčati želje, da bi nas tudi »Hrvaška Matica« razveselila s po-

dobno knjigo »o dōbi ilirski«, tej preimenitni dōbi v razvoji hrvaškega in slovenskega národa. Zdaj še živé moŹje, ki so takrat bili veljavni in delavni, pa bi marsikaj mogli pojasniti in povedati, kar nikjer ni zapisano; kadar teh ne bode več med nami, takrat bode mnogo teŹe spraviti na dan tako knjigo in marsikaka zanimiva dogodba bode pozabljena za vselej. Gospod Apih pa naj nas kmalu zopet iznenadi s kako monografijo iz slovenske prošlosti; saj je pokazal, da ima za to obilo potrebne zmoŹnosti in dobre volje.

Josip Starè.

Nova slika Jurija Šubića.

»Marijino obiskovanje.« Slika za véliki oltar na RoŹniku; naslikal Jurij Šubić v Parizu.

Ta slika, ki je razstavljena zdaj v novem deŹélnem muzeji ljubljanskem, nov je dokaz o vspešnem napredovanji velenadarjenega našega rojaka na polji cerkvenega slikarstva. Ne samó, da se nam je na nji izkazal mojstra, kar se tiče uglobljenja v dano mu snov, v koncepciji iz blagovéstiškega poročila zajete ideje ter v uprizorjenji opisanega dogodka, temveč s tem najnovejšim delom svojim prepričal nas je slikarski naš prvak, da si je prisvojil tajnosti moderne (francoske) koloristike, kateri rabi óni čarobni »clair-obscur«, o katerem nekdANJI slikarji niso imeli niti pojma.

Kàj genijalno predočuje tu naš umetnik zgoraj navedeno epizodo iz Marijinega življenja, katero opisuje evangelist LukeŹ v I. poglavji od 39. do 56. vrste.

Dejanje: prihod in vzprejem Device Marije se vrši pred Zaharijevo hišo. Marija, prijavavši, po iztočnem običaji na oslu, v izpremtvu svojega zaročenca, sv. JoŹefa, stopila je raz sêdlo ter se pribliŹala hišnemu vходу. Po stópnicah doli hití nji naproti, z razprostrtima rokama, teta njena Elizabeta, pozdravljajoča z glasnim vzklikom preljubljeno netjakinjo svojo. Za Elizabeto prihaja izpod vhodnih vrat oneméli nje moŹ Zaharija, oprijemajoč se z desnico ob hišno obdvérje. Marijin ženin, ki je ostal nekoliko zadaj, motri ves ginen radostni vzprejem izvoljenke svoje.

Te četiri pojedine osebe, katerih vsaka je drugače postavljena in z obrazom drugam obrnena, razvrstil je slikar kàj spretno ter jih ubral v slikovito skupino, ki je prošinjena s prav dramatiško živostjo, da se gledalcu dozdeva, kakor bi poslušal mojstersko harmonizovan četverospév. Dasi je vsak posamičen obraz videti z druge, povse različne platí, usredotočeni so vender vsi v živahnem medsebojnem zanimanji, katero jih spaja v draŹestno